

FRANCOUZSKÉ DIVADLO V 18. STOLETÍ: OSVÍCENSKÝ KLASICISMUS

Osvícenský klasicismus

- vznikl ve Francii v 18. stol
- pozdní klasicismus

Osvícenství

- siècle des lumières (století osvěty)
- převrat ve vývoji evropského myšlení:
  - důraz na rozum (odklon od dogmat)
  - upouští od barokní religiozity
  - upouští od striktního dodržování norem
  - inspirace v antice i humanismu (předstupeň osvícenství?)
  - tendence k sentimentalismu
  - nové vědecké poznatky (příklon k racionalismu René Descarta, odklon od myšlenek Jeana-Jacquesa Rousseaua)
  - základy svobody, demokracie, lidských práv

- klasicismus:
  - „svoboda tančit v řetězech“
- osvícenství:
  - povolení až odstranění „řetězů“ (tj. norem, dogmat, předsudků víry)
  - nově však člověka „svazuje“ **rozum** (náhle jediný „správný“ prostředek poznávání: na úkor intuice, snění, asociace, fantazie...), ač sám **Descartes** paradoxně popisuje, že ho k racionalitě přivedl sen o andělovi, jenž mu ve snu vnukl **principy materialistického racionalismu**
  - osvícenství se šíří Evropou...
  - **Kant**: osvícenství = „osvobození člověka od jeho dobrovolně přijaté malosti“ (od podřízení bohu a církvi), skrze 3 záležitosti: **rozum, svobodu a zákon**, které měly zbavit člověka místní příslušnosti a zakořeněnosti (univerzalita)
  - ústup posvátného: člověk zaujímá místo boha (poznání boha měl přinášet rozum a morální rozhodování)
  - dědičná moc ztratila svůj smysl, o moci už rozhoduje společnost, nikoli pokrevní pouto

Osvícenský absolutismus

- osvícenští panovníci
  - Marie Terezie, Josef II., Petr Veliký, Kateřina Veliká aj.
  - vládli absolutisticky (ne však tyransky)
  - prováděli reformy
- požadavky občanské svobody a společenské rovnosti

Francie v 18. stol.

- války o španělské dědictví (1701–1714)
  - snaha Ludvíka XIV. sjednotit Francii se Španělskem (Filip V.)
  - 1715 Ludvík XIV. †
- nákladné války v Novém světě (Kanada)
  - za Ludvíka XVI.
- pokraj státního bankrotu
  - katastrofální hospodářská politika, rozmařilý život ve Versailles, růst daní...

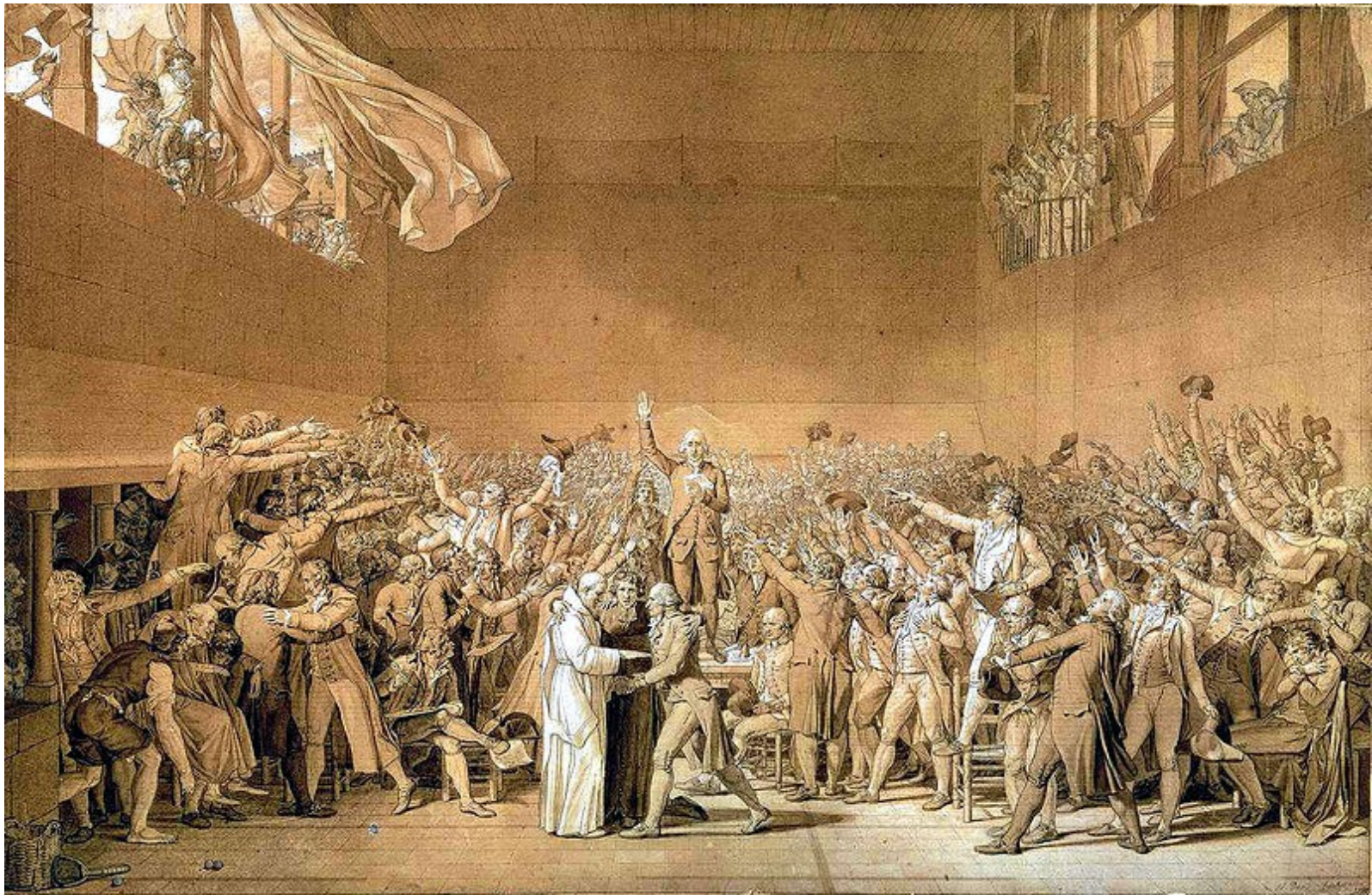

Evropa 1708

- francouzská společnost rozdělena na 3 stavy
  - šlechta, církev, lid (tvořen mj. venkovany i bohatými měšťany)
  - šlechta a církev oproštěna od placení daní
- 1789: Ludvík XVI. svolal generální stavy
  - snaha projednat reformy
  - požadavky 3. stavu odmítnuty (přijetí ústavy a sociálních reforem)
  - 3. stav založil **Národní shromáždění**
  - Ludvík XVI. poslal na Versailles, kde se sněm konal, vojsko
  - Pařížané vtrhli do královské zbrojnice (zabavili 32.000 pušek a 50.000 kopí) a **14. července 1789** napadli a **dobyli Bastilu** (symbol královského útlaku – uvnitř však nebyl žádný politický vězeň...)
- propukla **Velká francouzská revoluce**
  - do konce roku 1789 rozšířena po celé Francii
  - revoluční vojsko: Národní garda

- **Ústavodárné národní shromáždění:**
  - zrušilo daňová privilegia 1. a 2. stavu
  - vyhlásilo rovnost občanů před zákonem
  - vydalo ústavu (zrušení feudálního systému)
- král nucen **ústavu přijmout**
- srpen 1792 – lid zaútočil na **Versailles**
  - král zatčen a uvězněn
- září 1792 – král sesazen
  - Francie vyhlášena republikou
- leden 1793 – král popraven gilotinou
  - „Umírám nevinen!“ (jeho výkřik před stětím)
- říjen 1793 – popravena i jeho manželka Marie Antoinetta

20. června 1789: Ústavodárné národní shromáždění se schází v míčovně (ke 3. stavu se připojují i mnozí představitelé 1. a 2. stavu)

proslulá „revoluční míčovna“ dnes

„nedobytná“ Bastila

14. července 1789: útok na Bastilu

pád Bastily

Ludvík XVI.
(1754 – 1793)
vládl 1774 – 1792

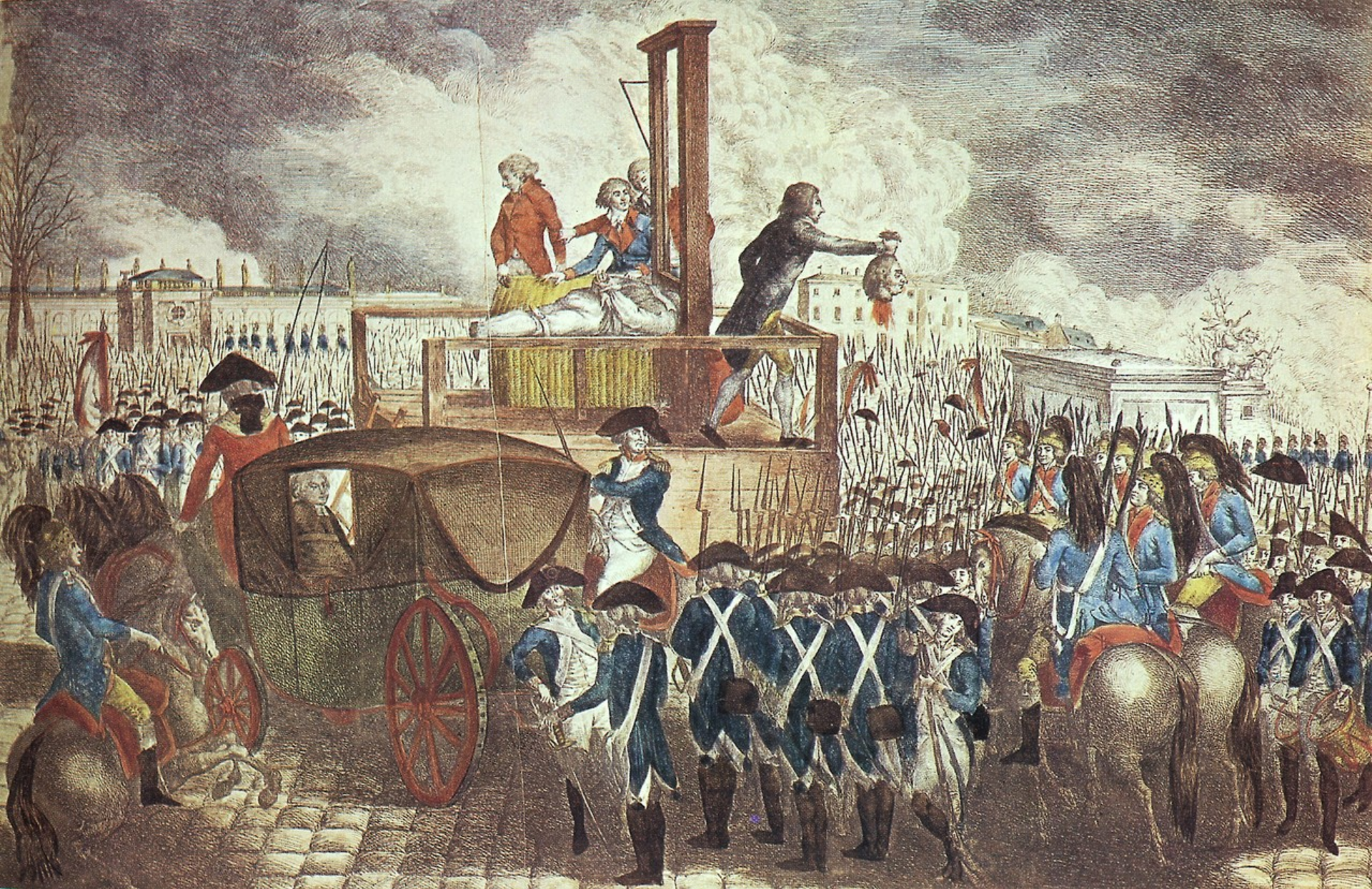

Marie Antoinetta
Ludvík XVI.

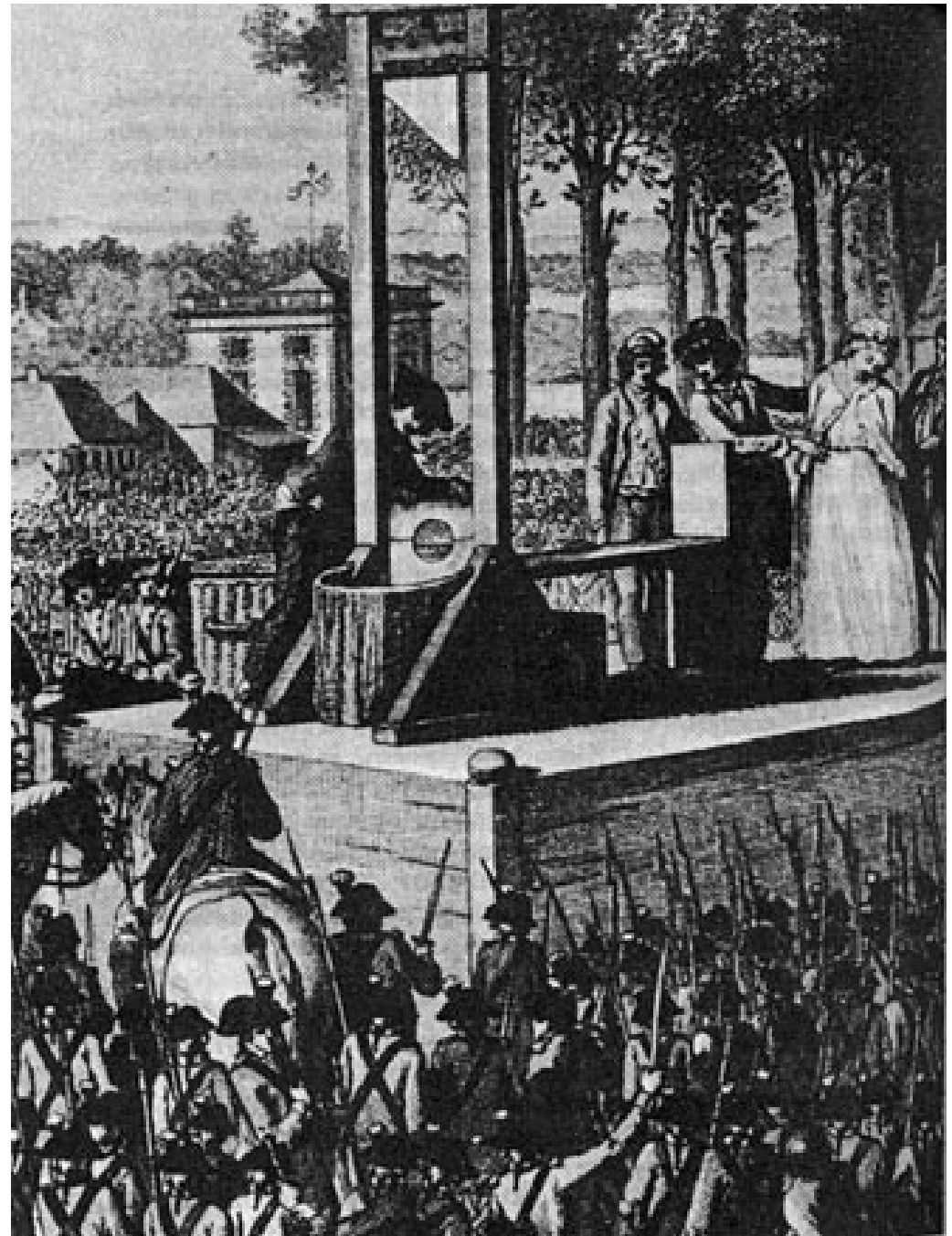

1793: poprava Ludvíka XVI.

1793: poprava
Marie Antoinetty

Paříž

- nadále evropské kulturní centrum
- francouzské drama udávalo dál měřítko ostatním zemím
  - hojně byly uváděny hry **Voltaireovy** a **Marivauxovy**, později také **Beaumarchaisovy**
- vznik kaváren
  - holdovalo se v nich osvícenským myšlenkám a novému nápoji kávě (papež kávě požehnal, aby ji mohli pít i katolíci)
- 1801 žilo v Paříži 550.000 obyvatel

Evropa

- klasicismus v českých zemích: až 1. třetina 19. stol.
  - Josef Jungmann: *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české*
- 1861 sjednocena **Itálie**
- 1871 sjednoceno **Německo**

FRANCOUZSKÉ DRAMA V 18. STOL.

- autoři **tragédií** šli v Racinových stopách
  - „racinovský“ důraz na vnitřní konflikt nahrazen spleťtými zápletkami a složitými vztahy
- nejvýznamnější autoři tragédií:
  - **Crébillon, Voltaire**
- verš: alexandrín
- **komedie** zpočátku ještě pod vlivem Molièrovvy tvorby
  - její úroveň rostla, posléze se sentimentalizovala
- vznik **nových žánrů**
  - **vážná komedie** a **měšťanská tragedie** (Diderot)
  - **plačtivá komedie** (dramatik La Chaussée)
  - četné menší žánry: **komická opera, vaudeville, dialogizovaná pantomima**

AUTOŘI TRAGÉDIÍ:

Prosper Jolyot DE CRÉBILLON

(1674–1762)

Divadelní tvorba:

- spleť zápletky, děsivé scény
- **Elektra**
- **Radamista a Zenobie**
  - jedno z nejuváděnějších dramát v tehdejší Francii

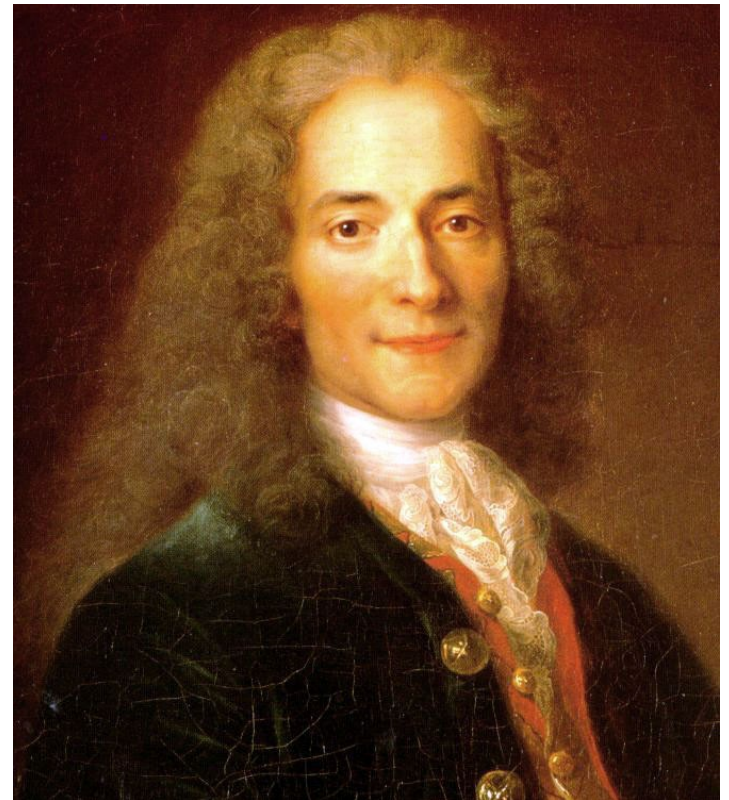

VOLTAIRE (François-Marie AROUET)

(1694–1778)

Divadelní tvorba:

- autor 53 her (zejména tragédií):
  - **Oidipus**
    - 1718 (napsáno v Bastile), snaha o napodobení Sofokla
  - **Brutus**
    - adaptace Julia Caesara
  - **Zaira**
    - skvělá adaptace Othella
    - objevil pro Francii Shakespeara
  - **Marnotratný syn**
    - plačtivá komedie (nový žánr)

ŒDIPÉ,

TRAGÉDIE.

PAR MONSIEUR
DE VOLTAIRE.

SECONDE ÉDITION.

*Revue, corrigée & augmenté d'une
Lettre.*

A PARIS,

Chez } PIERRE RIBOU, seul Libraire de
l'Académie Royale de Musique, Quay
des Augustins, à la quatrième Bouti-
que en descendant le Pont-Neuf, à
l'Image S. Louis.

ET

JACQUES RIBOU, Fils, à l'entrée
de la rue de Hurpois du côté du Pont
S. Michel, aux trois Pommes de Pin.

M. DCC. XIX.

Avec Approbation & Privilège du Roy.

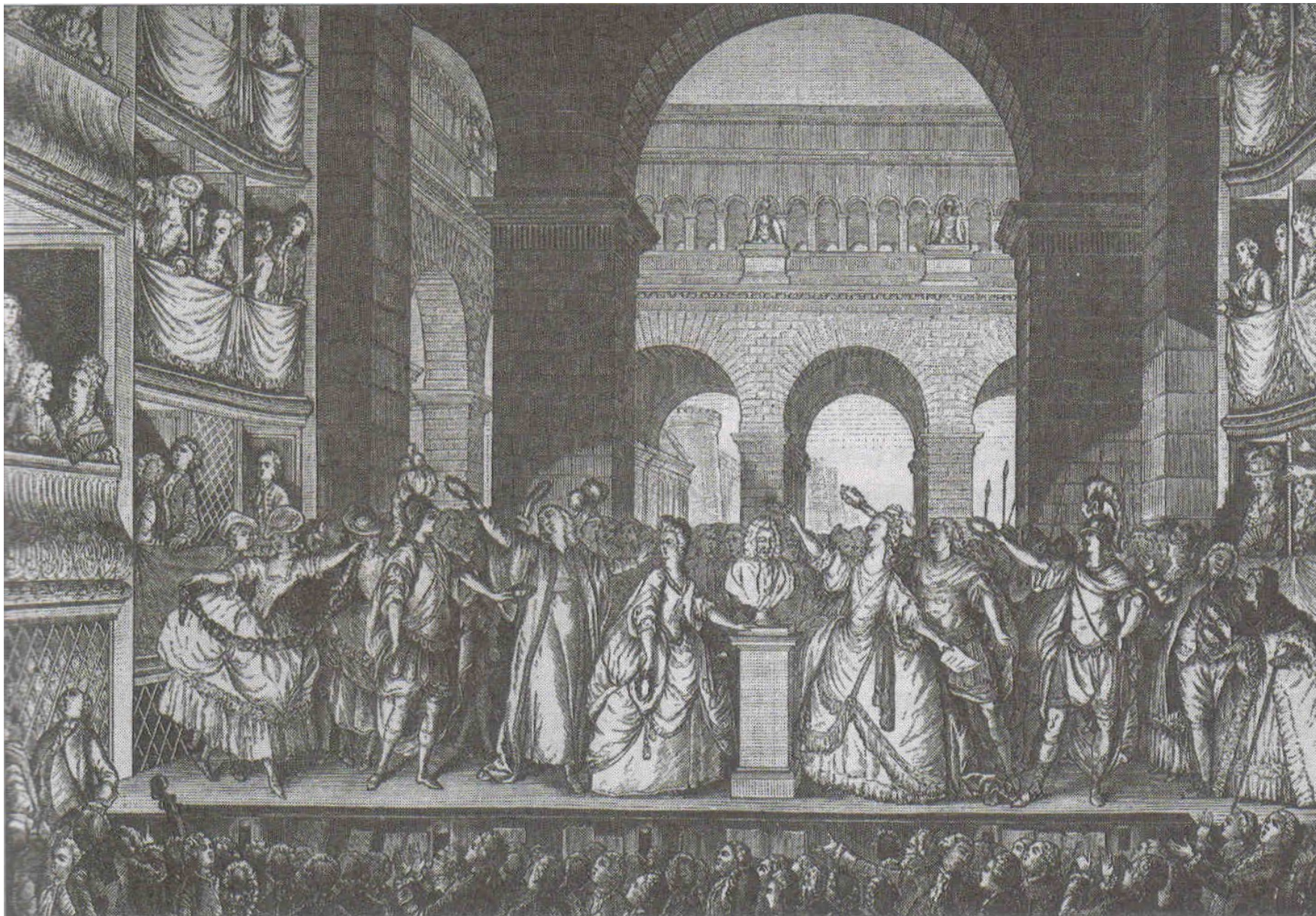

Další tvorba:

- divadelní teorie:
  - **Chrám vkusu** (alegorická poetika, 1731)
    - snaha o rozvolnění klasicistních pravidel...
    - rozšířil okruh námětů
    - přízraky a násilí
    - větší význam scénografie (dobové kostýmy, zámožní diváci stále sedávali na jevišti – 1759 zrušeno)
- poezie (král francouzských básníků):
  - Óda na Ludvíka XIII.
  - Óda na milostivost Ludvíka XIV.
  - Óda na Marii Terezii
  - Óda na Kateřinu Velikou
  - Óda na Boha
  - Věk Ludvíka XIV. (vydání tohoto posměšného spisu zakázáno)

- filosofické spisy:
  - **Anglické listy aneb Filosofické listy** (náboženství, občanská svoboda, literatura, divadlo, očkování proti neštovicím atd.)
  - nakladatel uvězněn v Batle
  - Voltaire prchl (azyl u „femme savante“ markýzy du Châtelet)
- spisy z oblasti fyziky:
  - O povaze ohně
  - O hybných silách
- próza:
  - Candide
- 1746 – členem Francouzské akademie
- 1759 – vyhánění zámožné diváky z jeviště

věnění Voltairovy busty

AUTOŘI KOMEDIÍ:

DANCOURT (Florent Carton) (1661–1725)

- herec v Comédii-Française

Tvorba:

- autor 50 komedií, 3 tematické a inspirační okruhy:
  - 1) zobrazení běžného života:
    - **Trh v Saint-Germain**
  - 2) prostředí pařížské galéry:
    - **Zármutek hráček**
  - 3) zesměšnění soudobé společnosti (charakterové komedie):
    - **Rytíř podle módy**
    - **Měšťáčky podle módy**

Jean-François REGNARD

(1655–1709)

- 1. fáze:
  - libreta à la **komedie dell'arte** psaná pro Comédii-Italienne
- 2. fáze:
  - komedie pro Comédii-Française
  - **Hráč** („vysoká komedie“, veršem jsou psány i scénické poznámky)
  - **Univerzální dědic** (inspirace tématy komedie dell'arte – místo pána spřádá intriky jeho sluha)

Alain-René LESAGE

(1668–1747)

- adaptoval hry Lope de Vegy a Calderóna
- psal i vlastní tvorbu:
- **Turcaret aneb Výběrčí daní**
  - skandál v Comédii-Français
  - už nikdy mu tam nic neuved
- **Kryšpín soupeřem svého pá**
  - jedna u komických oper, jež psal pro pařížské jarmarky

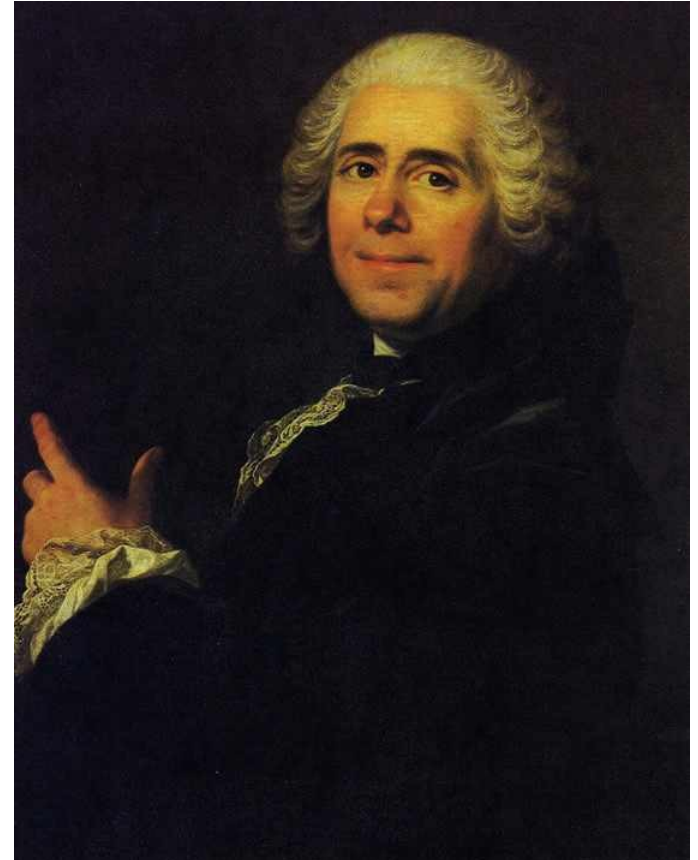

Pierre Carlet de Chamblain DE MARIVAUX

(1688–1763)

- autor 37 her, většinu z nich uvedl soubor Comédie-Italienne:

- **Hra lásky a náhody**
- **Dvojí nestálost**
  - 2 nejúspěšnější komedie, dodnes uváděny
- **Harlekýn zušlechtěný láskou**
  - Comédie-Italienne
- **Hanibal**
  - jediná tragédie, snaha napodobit úspěch Voltairova Oidipa

Encyklopedie aneb Racionální výklad věd, umění a řemesel

- 28 svazků
- vycházely v letech 1751 – 1772
- elektronická verze in:

<http://diderot.alembert.free.fr/>

titulní strana 1. svazku:

ENCYCLOPÉDIE,
O U
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

Mis en ordre & publié par M. *DIDEROT*, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-Lettres de Prusse; & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. *D'ALEMBERT*, de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale de Londres.

*Tantum series juncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris!* HORAT.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Chez { *BRIASSON, rue Saint Jacques, à la Science.*
DAVID l'aîné, rue Saint Jacques, à la Plume d'or.
LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, rue de la Harpe.
DURAND, rue Saint Jacques, à Saint Landry, & au Griffon.

M. DCC. LI.

AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROY.

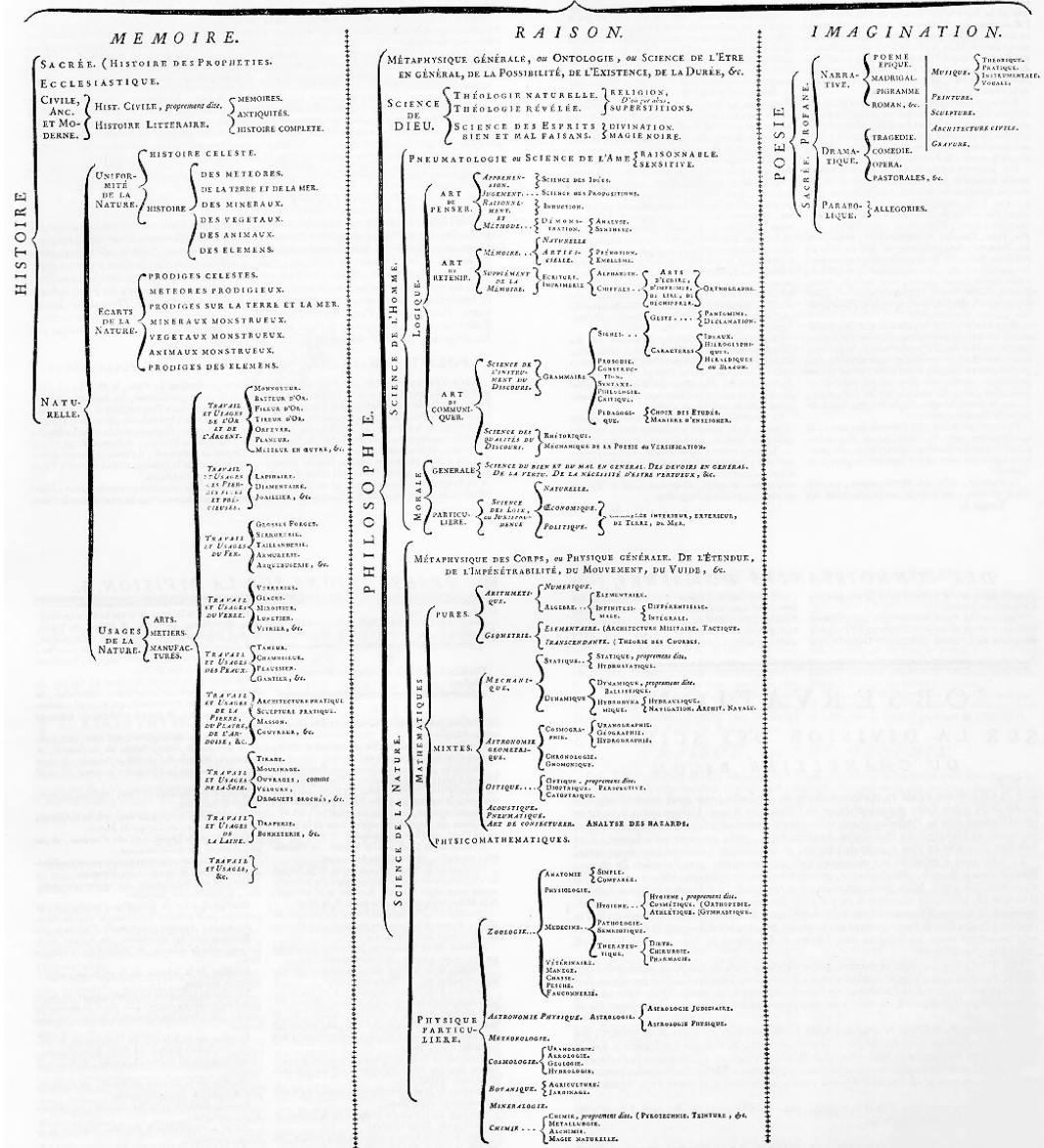

* SYSTÈME FIGURÉ DES CONNOISSANCES HUMAINES.

ENTENDEMENT.

členění Encyklopedie:

- dějepisectví
- filosofie
- básnictví

IMAGINATION.

POESIE

SACRÉE. PROFANE.

NARRATIVE.

POÈME
ÉPIQUE.
MADRIGAL.
ÉPIGRAMME
ROMAN, &c.

MUSIQUE.

THÉORIQUE.
PRATIQUE.
INSTRUMENTALE.
VOCALE.

PEINTURE.

SCULPTURE.

ARCHITECTURE CIVILE.

GRAVURE.

DRAMATIQUE.

TRAGÉDIE.
COMÉDIE.
OPÉRA.
PASTORALES, &c.

PARABOLIQUE.

ALLEGORIES.

ENCYCLOPÉDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS.

A

a & a, f. m. (ordre Encyclopéd. Entend. Science de l'homme, Logique, Art de communiquer, Gramm.) caractère ou figure de la première lettre de l'Alphabet, en latin, en français, & en presque toutes les Langues de l'Europe.

On peut considérer ce caractère, ou comme lettre, ou comme mot.

1. A, en tant que lettre, est le signe du son a, qui de tous les sons de la voix est le plus facile à prononcer. Il ne faut qu'ouvrir la bouche & pousser l'air des poulmons.

On dit que l'a vient de l'aleph des Hébreux; mais l'a en tant que son ne vient que de la conformation des organes de la parole; & le caractère ou figure dont nous nous servons pour représenter ce son, nous vient de l'alpha des Grecs. Les Latins & les autres peuples de l'Europe ont imité les Grecs dans la forme qu'ils ont donnée à cette lettre. Selon les Grammaires Hébraïques, & la Grammaire générale de P. R. p. 12. l'aleph ne sert (aujourd'hui) que pour l'écriture, & n'a aucun son que celui de la voyelle qui lui est jointe. Cela fait voir que la prononciation des lettres est sujete à variation dans des Langues mortes, comme elle l'est dans les Langues vivantes. Car il est constant, selon M. Masclef & le P. Houbigan, que l'aleph se prononçoit autrefois comme notre a; ce qu'ils prouvent surtout par le passage d'Eusebe, Prép. Ev. liv. X. c. vj. où ce P. soutient que les Grecs ont pris leurs lettres des Hébreux: *Id ex Græcâ singularum elementorum appellatione quibus intelligit. Quid enim aleph ab alpha magnopere differet? Quid autem vel betha a beth? &c.*

Quelques Auteurs (Covarruvias) disent, que lorsque les enfans viennent au monde, les mâles font entendre le son de l'a, qui est la première voyelle de

Tom. I.

mas, & les filles le son de l'e, première voyelle de *fenina*; mais c'est une imagination sans fondement. Quand les enfans viennent au monde, & que pour la première fois ils poussent l'air des poulmons, on entend le son de différentes voyelles, selon qu'ils ouvrent plus ou moins la bouche.

On dit un grand A, un petit a: ainsi a est du genre masculin, comme les autres voyelles de notre alphabet.

Le son de l'a, aussi bien que celui de l'e, est long en certains mots, & bref en d'autres: a est long dans *grâce*, & bref dans *plus a*. Il est long dans *tâche* quand ce mot signifie un ouvrage qu'on donne à faire; & il est bref dans *tâche*, *macula*, *feuille*. Il est long dans *mâtin*, *gros chien*; & bref dans *mâtin*, première partie du jour. Voyez l'excellent *Traité de la Prosodie* de M. l'Abbé d'Olivet.

Les Romains, pour marquer l'a long, l'écrivoient d'abord double, *Aula* pour *Ala*; c'est ainsi qu'on trouve dans nos anciens Auteurs François *age*, &c. Ensuite ils infèrent un h entre les deux a, *Ahala*. Enfin ils mettoient quelquefois le signe de la syllabe longue, *ala*.

On met aujourd'hui un accent circonflexe sur l'a long, au lieu de *ll* qu'on écrivoit autrefois après cet a: ainsi au lieu d'écrire *massin*, *hispan*, *afin*, &c. on écrit *mâtin*, *blême*, *âne*. Mais il ne faut pas croire avec la plupart des Grammairiens, que nos peres n'écrivoient cette *f* après l'a, ou après toute autre voyelle, que pour marquer que cette voyelle étoit longue: ils écrivoient cette *f*, parce qu'ils la prononçoient; & cette prononciation est encore en usage dans nos Provinces méridionales, où l'on prononce *massin*, *isse*, *beste*, &c.

On ne met point d'accent sur l'a bref ou commun. L'a chez les Romains étoit appellé *lettre salutaire*: *littera salutaris*. Cic. Artic. jx. 7. parce que lorsqu'il s'agissoit d'absoudre ou de condamner un accusé, les

A

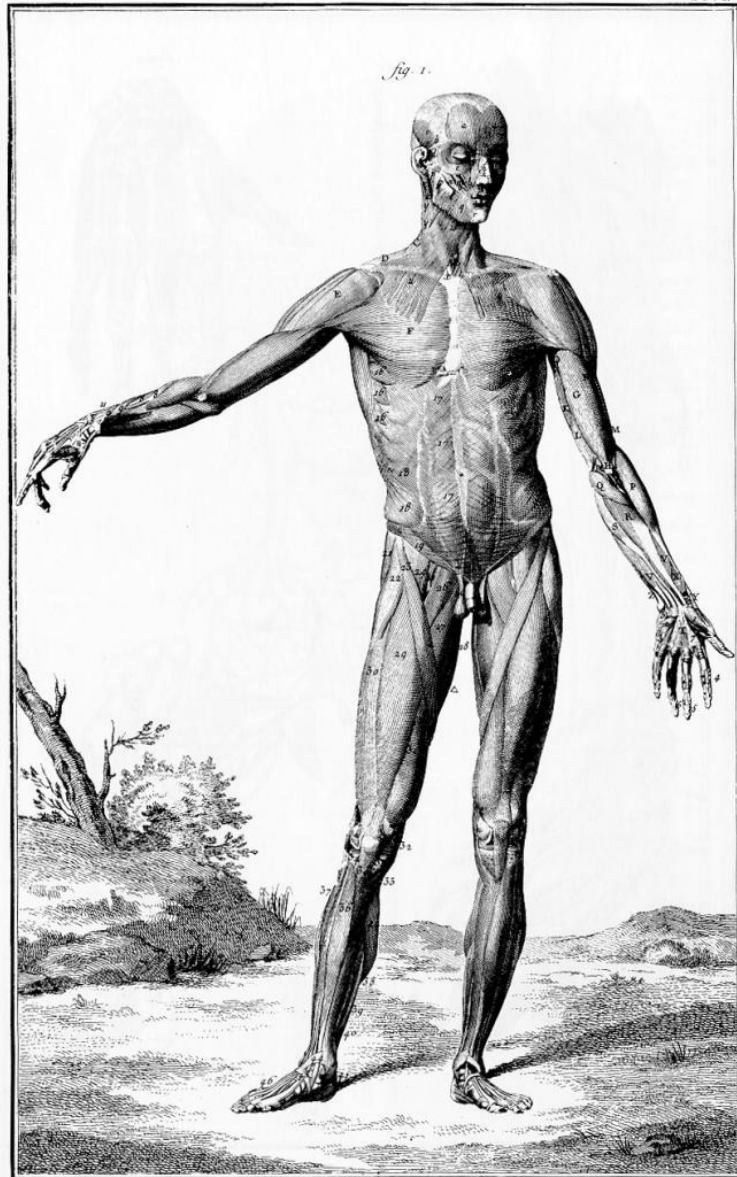
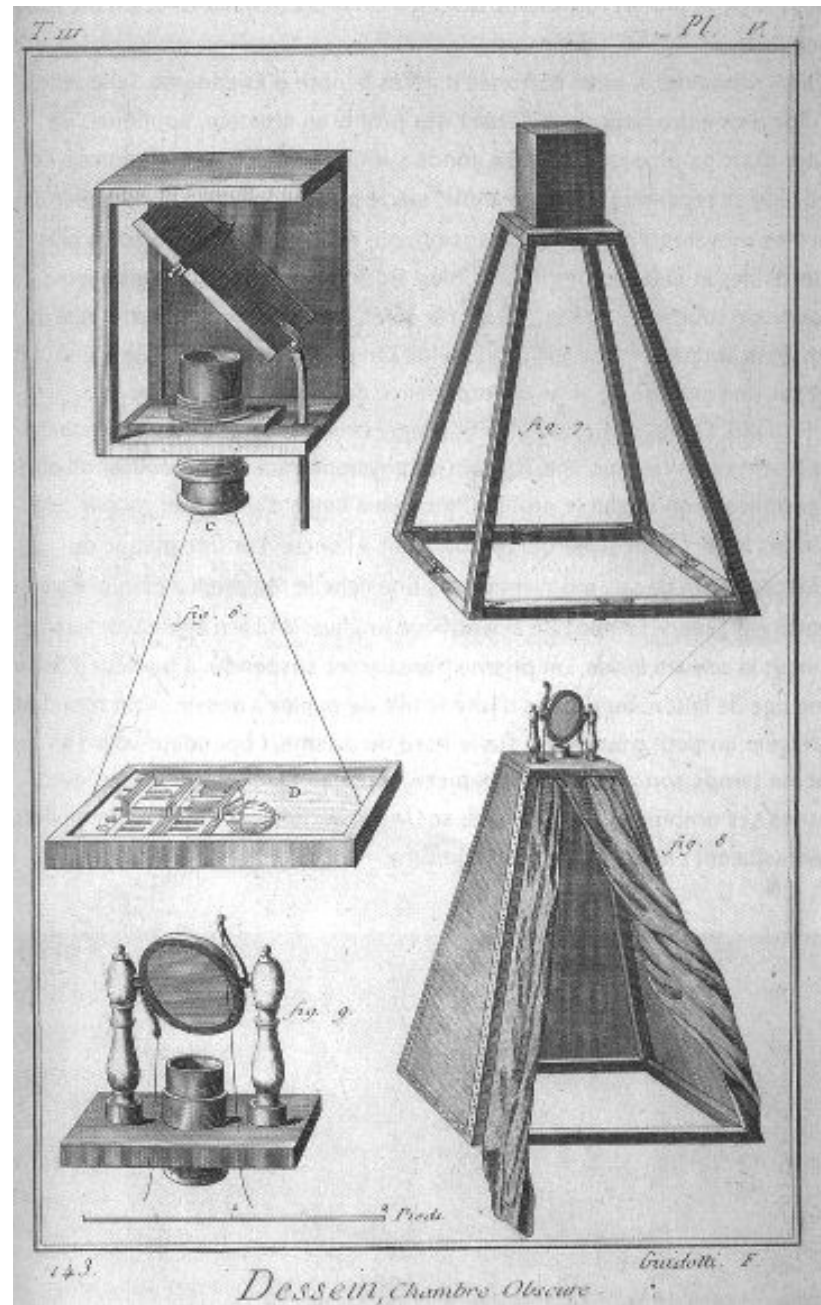
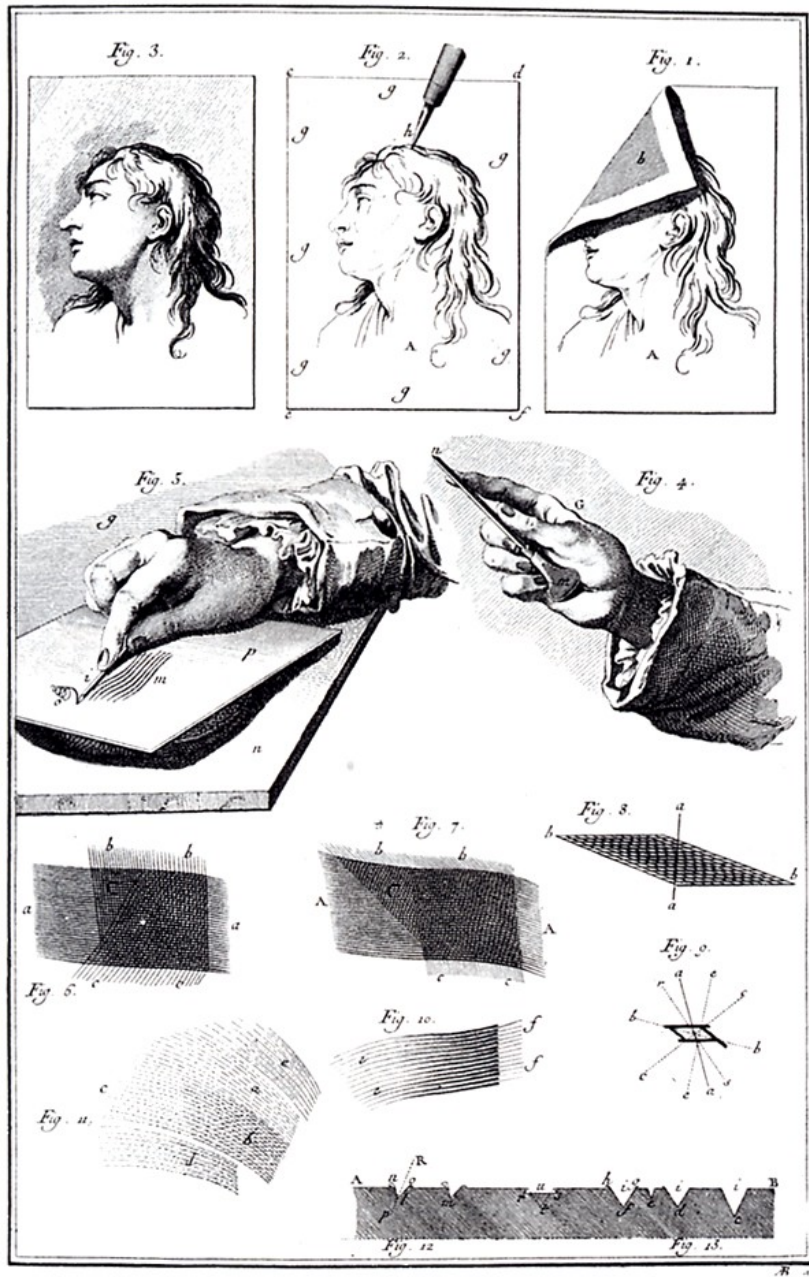

fig. 1.

Anatomie.

Denis DIDEROT

(1713–1784)

- navrhoval **nové členění žánrů**
- ke 2 dosavadním tzv. „klasicistním žánrům“:
  - 1) **veselá komedie**
  - 2) **historická tragédie**
- přidání 2 nových, tzv. „středních žánrů“:
  - 3) **vážná komedie**
  - 4) **měšťanská tragédie**
- Comédie-Française to odmítla uvádět, inscenováno v malých divadlech spolu s pantomimou a hudbou, vznikl z toho **melodram**
- snaha o iluzi reality (repliky skutečných pokojů apod.)

- autor 2 dramat (měšťanská tragédie):
  - **Nemanželský syn**
  - **Otec rodiny**
- **Herecký paradox**
  - 1775, vydané posmrtně 1830
  - divadelní estetika v dialozích, něco jako příručka pro herce
  - měšťanské obecnstvo se nechce vidět jen zesměšněné v komediích, chce vidět i své vážné konflikty
  - „Divákovi kanou slzy ze srdce, herci z mozku.“ (herec hraje tím účinněji, čím cizejší jsou mu vášně a city, jež vyjadřuje)
  - požadavek iluze reality na jevišti (konvence 4. stěny)
  - také u diváka je třeba zachovat kritický odstup (později Brecht)

Pierre-Augustin Caron de BEAUMARCHAIS

(1732–1799)

- proslul zápletkovými komediemi:
  - **Lazebník sevillský**
  - **Figarova svatba**
- psal i měšťanské tragédie:
  - **Eugénie**
  - **Dva přátelé**

Pařížské divadelní soubory:

- 1700 byly v Paříži jen 2 společnosti:
  - **Opéra a Comédie-Française** (až do revoluce hrála v adaptované míčovně, během VFR bylo divadlo zavřeno a herci uvězněni)
- 1716 se vrátila z Itálie:
  - **Comédie-Italienne** (1697 byli z Paříže vyhnáni)
- jarmareční divadlo
  - původně nelegitimní divadla na tržištích
  - hrály vždy od 3. 2. do Velikonoc, kdy se konal jarmark (původně akrobati, tanečníci, cvičená zvířata, zrůdy atd., od konce 17. stol. se přidávaly primitivní divadelní výstupy a hry komedie dell'arte)
- jarmareční soubory experimentovaly s novými, tzv. malými žánry:
  - **komická opera** (opéra comique): měli zákaz používat dialog, parodovali tragédie a opery, s pomocí stylizace komedie dell'arte
  - **vaudeville** (comédie-en-vaudeville): po zákazu komické opery, šlo o komedie s nápěvy na známé melodie

- **dialogizovaná pantomima** (pantomimes dialoguées et parlées): obohacení pantomimy o dialogy a hudební doprovod

- **Boulevard du Temple**

- od roku 1760 se sem začala jarmareční divadla stěhovat
- vzniklo nejstarší pařížské centrum zábavy
- 4 nejvýznamnější celoroční soubory (soukromá divadla s rizikem bankrotu, tzv. „bulvární divadla“):
  - Audinotův
  - Nicoletův
  - Théâtre des associés
  - Variétés Amusantes
- i dál se hrálo na jarmarcích

Autoři her:

- po odečtení denních výdajů souboru dostal autor ten den **1 devítinu z výnosu** uvedené hry
- autoři okrádání
- 1777:
  - Beaumarchais založil **Kancelář dramatiků** (Bureau dramatique), jež zastupovala autory
- 1791:
  - Národní shromáždění přijalo **1. autorský zákon** na světě (upravující autorské honoráře) a zrušilo divadelní **monopoly**

Herci a herectví:

- 1786:
  - při Comédii-Française založena **Královská dramatická škola** (charakterové členění herců)